FOLIA 227

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia 8 (2017)
ISSN 2082-0909
DOI 10.24917/20820909.8.11

Katarzyna Grudzińska

Weryfikacja kompetencji językowych na egzaminie maturalnym z języka polskiego, języka regionalnego, języków mniejszości narodowych i mniejszości etnicznej – analiza porównawcza

„Problematyka mniejszości narodowych należy od lat do najbardziej interesujących obszarów badawczych. Nadal istnieją tu zagadnienia niedostatecznie poznane, czekające na pogłębioną refleksję, wiele kwestii pozostaje otwartych i dyskusyjnych"[1]. Ta śmiała teza zawarta we wstępie opublikowanej przed dekadą monografii, nie straciwszy do dziś na aktualności, stała się inspiracją dla poniższych rozważań, a one z kolei – swojego rodzaju odzewem na ujęty w niej postulat.

Istotę artykułu stanowi analiza porównawcza formuły kształcenia językowego na egzaminie maturalnym z języka polskiego, języka regionalnego, języków mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych. Zestawione w tym celu zostały najnowsze dokumenty oświatowe, w tym: podstawy programowe, informatory maturalne Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i arkusze stanowiące fundament matury z języka ojczystego, a także innych, wchodzących w obręb rodziny języków i dialektów słowiańskich: białoruskiego, litewskiego, ukraińskiego oraz łemkowskiego i kaszubskiego. Trzeba w tym miejscu doprecyzować, że spojrzeniem badawczym objęto wyłącznie egzamin maturalny w tzw. „nowej formule", który odbył się po raz pierwszy w maju 2015 roku dla uczniów kończących wówczas szkoły realizujące zreformowaną podstawę programową liceum.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami oświatowymi absolwent liceum i technikum może przystąpić do matury, na którą składają się dwa egzaminy w części ustnej: z języka polskiego i języka obcego nowożytnego (oba bez określania poziomu) oraz cztery egzaminy w części pisemnej: z języka polskiego (na poziomie podstawowym), z matematyki (na poziomie podstawowym), z języka obcego nowożytnego (na poziomie podstawowym) oraz z wybranego przedmiotu dodatkowego na poziomie rozszerzonym. Absolwenci szkół lub oddziałów z językiem nauczania mniejszości narodowej obowiązkowo przystępują także do egzaminu z języka tej mniejszości zarówno w części ustnej (bez określania poziomu), jak i w części pisemnej (na poziomie podstawowym).

[1] *Wstęp,* [w:] *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, red. E. Michalik, H. Chałupczak, Lublin 2006, s. 7.

Aby zdać egzamin maturalny należy uzyskać co najmniej 30% punktów z każdego przedmiotu obowiązkowego w części ustnej i pisemnej oraz przystąpić do egzaminu z wybranego przedmiotu dodatkowego na poziomie rozszerzonym w części pisemnej, dla którego nie jest określony próg zaliczenia. Uczeń deklarujący w ostatniej klasie wolę zdawania matury może go wybrać z szerokiego wachlarza przedmiotów. W proponowanym maturzystom wykazie znajdziemy przedmioty ogólnokształcące (takie jak język polski, matematyka, biologia, chemia, fizyka geografia, historia, informatyka, wiedza o społeczeństwie), języki obce (w tym angielski, niemiecki, rosyjski i włoski), historię muzyki, historię sztuki oraz język łaciński z kulturą antyczną, a także języki mniejszości narodowych (białoruski, litewski, niemiecki, ukraiński), język mniejszości etnicznej, czyli łemkowski oraz język regionalny – kaszubski.

Punktem wyjścia dla rozważań na temat formuły egzaminu maturalnego z języków mniejszości narodowych, etnicznych i regionalnych warto, a nawet należy uczynić analizę umocnień prawnych, na mocy których funkcjonuje w Polsce edukacja tych społeczności. Podstawowym dokumentem określającym ich status jest *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Znajdziemy w niej wiele istotnych dla niniejszego wywodu definicji, klasyfikacji i rozróżnień:

> Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:
> 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
> 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
> 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
> 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
> 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
> 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie[2].

W Polsce, według cytowanego dokumentu, za mniejszości narodowe uznaje się społeczności: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską.

Tymczasem

> mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:
> 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
> 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
> 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
> 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;

[2] *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dziennik Ustaw, nr 17, poz. 141, z późn. zm.).

5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie[3].

Do mniejszości etnicznych w Polsce zalicza się wspólnotę karaimską, łemkowską, romską i tatarską.

Ustawa, której głównym i jasno określonym we wstępie zadaniem jest regulacja spraw związanych z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości, mówi wyraźnie, że należące do nich osoby

mają w szczególności prawo do:
1) swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie;
2) rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości;
3) zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym;
4) nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości[4].

Obok systematyzacji mniejszości narodowych i etnicznych znajdziemy w ustawie z 2005 roku definicję języka regionalnego, za który, zgodnie z literą tego dokumentu powołującego się dodatkowo na Europejską Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się

język, który:
1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów"[5].

W Polsce jako język regionalny traktuje się wyłącznie język kaszubski.

W wyniku Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 roku przez Główny Urząd Statystyczny uzyskano informację na temat identyfikacji narodowo-etnicznej mieszkańców Polski. Przynależność kaszubską zadeklarowało 232 500 osób, niemiecką – 147 800, białoruską – 46 800, ukraińską – 51 000, romską – 17 000, łemkowską – 10 500, rosyjską – 13 000, litewską – 7900, żydowską – 7500, ormiańską – 3600, a słowacką – 3200[6]. Kolejne dane statystyczne opracowane w ramach działalności Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji pokazują, jaka jest dokładna liczba szkół, w których realizowany jest język mniejszości (lub regionalny), wraz z ilością uczęszczających na te zajęcia uczniów[7]. Szczegółowe wyniki zawarto w tabeli 1.

[3] Tamże.

[4] Tamże.

[5] Tamże.

[6] Na podstawie: *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, oprac. Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2015, s. 31.

[7] Na podstawie: mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/oswiata/informacje-dotyczace-o/8128,Nauczanie-jezykow-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyka-regionalnego-n.html [dostęp: 24.10.2016].

Tab. 1. Liczba szkół poszczególnych rodzajów oraz uczących się języków mniejszości narodowych i etnicznych, tudzież języka regionalnego w roku szkolnym 2015/2016

	Liczba	Przed-szkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Liceum	Technikum	Zasadnicza Szkoła Zawodowa	Razem
Język białoruski	szkół	3	25	17	3	0	0	48
	uczniów	163	1728	646	535	0	0	3072
Język hebrajski	szkół	4	4	2	0	0	0	10
	uczniów	64	317	46	0	0	0	427
Język litewski	szkół	4	7	4	2	1	0	18
	uczniów	117	281	124	93	7	0	622
Język łemkowski	szkół	6	22	7	1	0	0	36
	uczniów	45	215	62	11	0	0	333
Język niemiecki	szkół	186	431	121	4	6	6	754
	uczniów	6970	38252	5638	61	185	92	51198
Język ormiański	szkół	4	0	0	0	0	0	4
	uczniów	0	86	0	0	0	0	86
Język romski	szkół	0	0	0	0	0	0	0
	uczniów	0	0	0	0	0	0	0
Język rosyjski	szkół	1	1	0	0	0	0	2
	uczniów	2	57	0	0	0	0	59
Język słowacki	szkół	2	6	3	0	0	0	11
	uczniów	7	177	35	0	0	0	219
Język ukraiński	szkół	39	81	53	9	3	1	186
	Liczba uczniów	318	1782	679	324	31	2	3136
Język kaszubski	szkół	29	305	116	13	12	9	485
	uczniów	712	15799	2846	335	428	201	20323

Zsumowanie wybranych parametrów powyższego zestawienia tabelarycznego daje całościowy wynik 1552 szkół, w których uczy się języka mniejszości i języka regionalnego 79 473 uczniów. Ponadto, z językiem kaszubskim jako przedmiotem nauczania działa w Polsce jedna szkoła specjalna, w której uczy się dwoje dzieci oraz jedna szkoła muzyczna pierwszego stopnia, prowadząca edukację w języku romskim również dla dwojga uczniów.

Podstawowe wyznaczniki edukacji mniejszości narodowych i etnicznych odnaleźć można w dokumencie stanowiącym fundament szkolnictwa w Polsce, czyli w *Ustawie o systemie oświaty z 7 września 1991 roku*. Określa ona jasno, że szkoła publiczna ma umożliwić uczniom podtrzymywanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Nauka ta może być organizowana w wielu różnych wariantach: w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach, z językiem mniejszości jako przedmiotem wykładowym lub dodatkowym[8].

[8] *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dziennik Ustaw, nr 95, poz. 425, art. 13).

Wykładnię dla realizacji tych założeń stanowi „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym[9] oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 kwietnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym"[10]. Ten ostatni dokument określa szczegółowo wymiar godzin nauki języka mniejszości lub języka regionalnego oraz liczbę godzin nauki własnej historii i kultury w poszczególnych typach szkół i na różnych etapach kształcenia.

Szczegółowa analiza całego cyklu edukacyjnego mniejszości narodowych, zarówno w perspektywie diachronicznej, jak i komparatystycznej stanowi z pewnością bardzo interesujący i obszerny materiał badawczy[11], jednakże dalsze rozważania poświęcone będą wyłącznie finalnemu etapowi kształcenia, a ściślej – jego zwieńczeniu, czyli egzaminowi maturalnemu.

Maturę z języka białoruskiego w roku 2015 zdawało 203 absolwentów, z języka ukraińskiego na poziomie podstawowym 70, a rozszerzonym 9, z języka litewskiego na poziomie podstawowym 34, zaś na rozszerzonym 22, z języka kaszubskiego na poziomie rozszerzonym 18, z języka łemkowskiego na poziomie rozszerzonym – jedna osoba[12]. W roku 2016 maturę z języka białoruskiego zdawało 198 osób, z języka ukraińskiego na poziomie podstawowym 77 osób, na rozszerzonym 17, z języka litewskiego na poziomie podstawowym 35, na rozszerzonym 28, z języka kaszubskiego na poziomie rozszerzonym 20, z języka łemkowskiego na poziomie rozszerzonym – dwie osoby[13]. Widać zatem, że – wyłączając wyniki matury z języka białoruskiego – liczba zdających egzamin z języków mniejszości narodowych, mniejszości etnicznej i z języka regionalnego w niewielkim stopniu się zwiększyła. Warto skomentować przy tym wyniki skrajne: największa liczba maturzystów to zdający język białoruski, co wprost wynika z dużej liczby uczniów uczęszczających

[9] Dziennik Ustaw, nr 214, poz. 1579.

[10] Dziennik Ustaw, nr 2012, poz. 393.

[11] Artykuły na temat szkolnictwa mniejszości narodowych opracowane przez ich przedstawicieli znajdują się w pracy zbiorowej: *Szkoły dla mniejszości narodowych i społeczności kaszubskiej w Polsce – stan, problemy i perspektywy*, red. T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, A. Szczurek-Boruta, Warszawa–Cieszyn–Białystok 2013 (O. Wojciechowski, *Oświata litewska w Polsce*, s. 23–34; I. Matus, G. Charytoniuk-Michiej, *Szkolnictwo białoruskie w Polsce*, s. 35–74; L. Łabowicz, *Raport o stanie szkolnictwa ukraińskiego w Polsce*, s. 75–104; V. Juchniewiczová, *Szkolnictwo słowackiej mniejszości narodowej w Polsce*, s. 105–122; W. Pospiszył, *Szkolnictwo wśród mniejszości czeskiej w Zelowie i okolicach,* s. 143–150; B. Gaida, *Nauczanie języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w Polsce – stan i przyszłość*, s. 151–155).

[12] Na podstawie: cke.edu.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2015/sprawozdanie/Sprawozdanie_mniejszosci_2015.pdf, dostęp 24.10.2016.

[13] Na podstawie: cke.edu.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2016/sprawozdanie/Sprawozdanie_mniejszosci_2016.pdf [dostęp: 24.10.2016].

do szkół z tym językiem jako przedmiotem nauczania. Ilościową zależność widać także w zestawieniu osób zdających język łemkowski z liczbą uczących się go licealistów (2:11). Takiej proporcji nie da się zastosować w przypadku języka kaszubskiego, gdzie przy dużej liczbie osób uczących się tego języka w szkole ponadgimnazjalnej zaskakuje mała grupa abiturientów.

Odnosząc się do głównego tematu rozważań, jakim jest kształcenie językowe na egzaminie maturalnym pora przyjrzeć się pod tym kątem podstawie programowej. W zakresie nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej dla czwartego etapu edukacyjnego określa ona następujące cele kształcenia: „1. Zrozumienie własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego; 2. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji; 3. Tworzenie wypowiedzi; 4. Analiza i interpretacja tekstów kultury”[14]. Niewiele ten zakres programowy różni się od założeń edukacyjnych przedmiotu język polski, zawierających trzy ostatnie z wymienionych punktów. Odmiennie prezentują się wyznaczniki nauczania języka kaszubskiego, które otrzymały następujące brzmienie: „1. Znajomość kultury materialnej i duchowej Kaszub: historii, geografii, przyrody oraz zrozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu; 2. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o tematyce związanej z życiem codziennym i omawianą lekturą; wykorzystanie informacji w nich zawartych w różnych sytuacjach komunikacyjnych; 3. Tworzenie wypowiedzi ustnych w języku kaszubskim oraz wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim i polskim; posługiwanie się rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych); 4. Przetwarzanie tekstu sformułowanego w języku kaszubskim ustnie lub pisemnie; zmiana formy przekazu ustnego lub pisemnego; 5. Analiza i interpretacja tekstów kultury”.

Dokonując analizy porównawczej formuły kształcenia językowego, zaproponowanego w podstawie programowej dla języka polskiego, języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego, można łatwo zauważyć, że temu aspektowi szkolnej edukacji poświęca się w rzeczonych dokumentach wiele miejsca i uwagi. Kształcenie językowe przenika strukturę wszystkich założeń ogólnych, tworząc szczegółowe wyznaczniki w obrębie niemal każdego z wymienionych wyżej celów. W poniższej tabeli ujęto zagadnienia z tego zakresu obecne w podstawie programowej języka mniejszości narodowej i etnicznej, zob. tabela 2.

Podstawa programowa nauczania języka polskiego cechuje się, mimo pozornego podobieństwa, bardziej złożoną strukturą i komplikacją segmentowania treści niż podstawa programowa dla języka mniejszości – cele ogólne podzielone są bowiem na dalsze podkategorie, w obrębie których dopiero wylicza się konkretne umiejętności projektowane w kształceniu. Przykładowo dział *Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji* składa się z części: *Czytanie i słuchanie; Samokształcenie i docieranie do informacji* oraz *Świadomość językowa*, dział *Analiza i interpretacja tekstów kultury* składa się z części: *Wstępne rozpoznanie; Analiza, Interpretacja* oraz *Wartości i wartościowanie*, a w obrębie *Tworzenia wypowiedzi* odnajdziemy *Mówienie i pisanie* oraz (ponownie) *Świadomość językową*.

[14] Ten i pozostałe odwołania na podstawie: *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. Dziennik Ustaw, nr 2012, poz. 977.

Tab. 2. Zagadnienia z zakresu kształcenia językowego w założeniach programowych nauki języka mniejszości narodowej i etnicznej

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
Rozumienie specyfiki swego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Uczeń:	
	• rozpoznaje i rozumie wpływy innych języków na język mniejszości narodowej lub język etniczny
Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:	
• sporządza opis bibliograficzny książki i artykułu, bibliografię danego tematu, przypis • zna pojęcie znaku językowego i systemu znaków; potrafi uzasadnić, że język jest systemem znaków […] • rozpoznaje różne odmiany języka, np. potoczny, gwarowy, literacki, dialekt • rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu […] • rozpoznaje typ nadawcy i adresata, i tekstu • rozpoznaje cechy gatunkowe tekstu […] • wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu […] • odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań […] • dokonuje logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego […] • rozróżnia pojęcia błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych • dostrzega związek języka z wartościami, tj. rozumie, że język jest wartością, narzędziem wartościowania oraz źródłem poznania wartości	• rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka […] • rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka ojczystego/etnicznego; sytuuje język ojczysty/etniczny na tle innych języków używanych w Europie
Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:	
• tworzy dłuższy tekst pisany lub mówiony […] • tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki […] • stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne […] • opracowuje redakcyjnie własny tekst […] • wykonuje różne działania na tekście cudzym […] • publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź […]	• dostrzega funkcje wypowiedzi towarzyszące funkcji komunikacyjnej: sprawczą i fatyczną • rozróżnia normę językową i użytkową; ocenia własne kompetencje językowe […] oraz kompetencje komunikacyjne […]
Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:	
• zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe […] • w analizie i interpretacji tekstu posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu […] nauki o języku […] • wskazuje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego […] • dostrzega w czytanych utworach cechy stylu charakterystyczne dla danego twórcy • rozróżnia w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych rodzaje stylizacji językowej […] • wskazuje i analizuje przykłady odmian języka napotkane w czytanych tekstach	• rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi – wskazuje zastosowane w tekście sposoby osiągania jej sugestywności

Różnica w konstrukcji nie jest jedyną – podstawa programowa języka polskiego to dokument rozbudowany również pod względem zawartości merytorycznej. Przeznaczonych do realizacji zagadnień jest daleko więcej niż tych, których wymaga się od kształcenia w języku mniejszości. Wszystkie komponenty z zakresu podstawowego oraz większość z zakresu rozszerzonego odnajdziemy w identycznej lub zbieżnej formie w programowej bazie języka polskiego. Zagadnienia z zakresu kształcenia językowego, o które ten dokument jest bogatszy, zawarte zostały w tabeli 3.

Tab. 3. Dodatkowe zagadnienia z zakresu kształcenia językowego w założeniach programowych nauki języka polskiego

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji	
Czytanie i słuchanie. Uczeń:	
• rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe • rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcje • rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź • rozpoznaje manipulację językową w tekstach reklamowych, w języku polityków i dziennikarzy	• porównuje tekst linearny i hipertekst rozumiany jako wypowiedź nieciągła, nielinearna, stanowiąca system powiązanych segmentów tekstowych, łączonych dowolnie przez użytkownika języka w każdorazowym akcie odbioru • rozpoznaje mechanizmy nowomowy charakterystyczne dla systemów totalitarnych
Świadomość językowa. Uczeń:	
• analizuje i definiuje [...] znaczenia słów • wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny • odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego	• dostrzega związek języka z obrazem świata • rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka polskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich • postrzega styl potoczny jako centrum systemu stylowego polszczyzny [...]
Analiza i interpretacja tekstów kultury	
Analiza. Uczeń:	
• analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe [...] wynikające ze zmian historycznych	• rozpoznaje i charakteryzuje styl utworu

W porównaniu do omówionych wyżej dokumentów podstawa programowa języka kaszubskiego prezentuje się inaczej, zarówno pod względem treści, jak i formy. Wyznaczniki klasyfikowane jako element kształcenia językowego są specyficzne i (w większości) charakterystyczne dla języka regionalnego.

Tab. 4. Zagadnienia z zakresu kształcenia językowego w założeniach programowych nauki języka regionalnego

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
Znajomość kultury materialnej i duchowej Kaszub: historii, geografii, przyrody oraz zrozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu. Uczeń:	
• operuje słownictwem związanym z regionem kaszubskim	• rozpoznaje wpływ innych języków na język kaszubski
Odbiór wypowiedzi w języku kaszubskim i wykorzystywanie informacji w nich zawartych; rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o różnorodnej tematyce, formie i długości w różnych warunkach odbioru. Uczeń:	
• rozumie zasłyszane i przeczytane (samodzielnie i przez lektora) teksty o różnorodnej tematyce […] • wypowiada się ustnie i pisemnie w typowych sytuacjach • rozpoznaje różne odmiany języka: potoczny, gwarowy, dialekty, literacki; typy nadawcy i adresata; cechy gatunkowe omawianych tekstów Odczytuje sens tekstu […] • streszcza, parafrazuje tekst Odróżnia język potoczny od literackiego; rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka kaszubskiego • dostrzega związek języka z wartościami […]	• rozróżnia pojęcie błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych w tekstach kaszubskich mówionych i pisanych • odróżnia język potoczny od literackiego; rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka kaszubskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje język kaszubski na tle innych języków używanych w Europie
Samodzielne tworzenie wypowiedzi ustnych w języku kaszubskim oraz wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim i polskim na typowe tematy; posługiwanie się rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych). Uczeń:	
• posługuje się językiem kaszubskim w sposób zapewniający sprawną komunikację językową w różnych sytuacjach prywatnych i publicznych; wzbogaca zasób słownictwa • stosuje proste strategie kompensacyjne (np. zastąpienie innym wyrazem, opisem) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu • tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki […] • redaguje własny tekst […] • dokonuje różnych zabiegów na tekście cudzym […] • publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź […] • ocenia własne kompetencje językowe […] oraz kompetencje komunikacyjne […] • mówi i czyta teksty ze zrozumieniem sensu, z troską o estetykę czytania i mówienia […] • wykazuje się znajomością zasad ortograficznych języka kaszubskiego i stosuje je w tekście	• tworzy dłuższy tekst pisany lub mówiony w języku polskim lub kaszubskim […] • prowadzi negocjacje w typowych sytuacjach życia codziennego
Przetwarzanie tekstu ustnie lub pisemnie; zmiana formy przekazu ustnego i pisemnego. Uczeń:	
• przekazuje w języku kaszubskim informację usłyszaną lub przeczytaną w innym języku […] • przekazuje w języku polskim główne myśli lub wybrane informacje z tekstu w języku kaszubskim • skraca, streszcza, rozwija usłyszany lub przeczytany tekst • wygłasza teksty kaszubskie z pamięci	

Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:	
• rozróżnia w czytanych tekstach oraz w wypowiedziach ustnych rodzaje stylizacji językowej [...] • [...] rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi • wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, nazywa stosowane w nim środki językowe i określa ich funkcje	• analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe wynikające ze zmian historycznych • wskazuje i analizuje przykłady odmian języka napotykane w czytanych tekstach

Szerokie spektrum wyliczonych w powyższych tabelach zagadnień pozwala na potwierdzenie założenia, że kształcenie językowe zajmuje w edukacji pozycję niezwykle istotną. Szczególnego znaczenia nabiera ono w szkole ponadgimnazjalnej, której w wymiarze prakseologicznym towarzyszy świadomość edukacyjnego finału, czyli matury. Ten egzamin to zamknięcie szkolnego etapu oraz weryfikacja zdobytych w czasie jego trwania wiadomości i umiejętności. W świetle przeprowadzonych analiz nie będzie przesadą stwierdzenie, że na projektowany w oświatowych dokumentach profil absolwenta zdającego maturę składa się przede wszystkim wysoki poziom świadomości językowej.

Formuła egzaminu maturalnego z języka mniejszości narodowej, tzn. białoruskiego, litewskiego i ukraińskiego jest bliźniaczo podobna do matury z języka polskiego. Absolwent zdaje trwającą 30 minut część ustną oraz 170 minutową część pisemną. W każdym przypadku etap ustny składa się z trzech komponentów: przygotowania wypowiedzi monologowej stanowiącej realizację wylosowanego zadania (15 minut), wygłoszenia monologu (10 minut) oraz rozmowy z zespołem przedmiotowym (5 minut). Część pisemna zaś polega na rozwiązaniu testu badającego rozumienie dwóch tekstów nieliterackich oraz napisaniu dłuższej wypowiedzi w formie rozprawki lub interpretacji tekstu poetyckiego. Różnicę formalną stanowi rozbieżność w punktacji części pisemnej – język polski oceniany jest na 70 punktów, a język mniejszości narodowej na punktów 50.

Osobno należy ocenić formułę egzaminu z języka mniejszości etnicznej, czyli z języka łemkowskiego oraz z języka kaszubskiego, czyli regionalnego. Na maturze te przedmioty występują jako dodatkowe. Zdający może przystąpić do części pisemnej i ustnej lub tylko części pisemnej, przy czym przeprowadzana jest ona wyłącznie w wersji rozszerzonej. Etap ustny wygląda tak samo jak w przypadku języka polskiego i języka mniejszości narodowej. Część pisemna w obu przypadkach, z racji rozszerzenia, trwa 180 minut, ale na cezurze czasowej podobieństwo między tymi egzaminami się kończy. Na maturze pisemnej z języka łemkowskiego nie ma części testowej badającej rozumienie tekstu. Polega ona wyłącznie na napisaniu własnego, dłuższego tekstu na jeden z dwóch tematów do wyboru: jeden z nich wymaga stworzenia wypowiedzi na podstawie tekstu publicystycznego czy krytyczno- lub historycznoliterackiego, drugi proponuje interpretację porównawczą dwóch utworów literackich. Arkusz maturalny przeznaczony do części pisemnej egzaminu z języka kaszubskiego składa się natomiast aż z trzech części: testu badającego rozumienie tekstu, tłumaczenia tekstu z języka kaszubskiego na polski oraz wypracowania, które absolwent może pisać po polsku lub kaszubsku. Abiturient realizuje jeden

z dwóch tematów do wyboru: rozprawkę problemową lub analizę porównawczą utworów lirycznych.

Proponowana formuła egzaminu wpływa na konstrukcję informatorów maturalnych o wymienionych wyżej przedmiotach. Zakres programowy i standardy egzaminacyjne dotyczące języka polskiego i języków mniejszości narodowej są wobec siebie identyczne. Kształcenie językowe, stanowiące najważniejszy obiekt zainteresowania niniejszego wywodu, zajmuje w tych dokumentach pozycję nadrzędną.

Część ustna „sprawdza umiejętność tworzenia wypowiedzi na określony temat, zgodnej z zasadami poprawności językowej, logiki i retoryki. Inspiracją do wypowiedzi jest tekst kultury"[15]. Do części ustnej abiturient przystępuje po wylosowaniu zadania, którego istotą jest opracowanie problemu związanego z dołączonym tekstem kultury: literackim, ikonicznym lub językowym. W ciągu kwadransa musi on przygotować spójną wypowiedź, o sformalizowanej konstrukcji, ocenianej, prócz meritum, za kompozycję, styl i język.

Część pisemna egzaminu maturalnego to kolejny ważny element weryfikacji poziomu (wy)kształcenia językowego, co wynika z samej już nazwy rzeczonego etapu, polegającego na pisaniu. Czy to w części testowej arkusza, czy podczas wypracowania abiturient tą podstawową kompetencją musi się wykazać w stopniu wysokim. Prócz tych oczywistych relacji spajających maturę pisemną z szeroko pojętym kształceniem językowym należy wymienić rozmaite zagadnienia, mniej lub bardziej szczegółowe, które zgodnie z wyznacznikami informatora mają być na maturze od ucznia egzekwowane. Dokument jasno określa, że w części testowej arkusza mogą pojawić się zadania sprawdzające gruntowną wiedzę abiturienta na temat różnych poziomów języka: słownictwa, słowotwórstwa, fleksji, składni, a także na temat stylu, funkcji i cech gatunkowych tekstu.

Część ustna egzaminu maturalnego z języka łemkowskiego jako języka mniejszości etnicznej wygląda tak samo jak matura definiowana dla tego etapu na egzaminie z języków mniejszości narodowych i z języka polskiego. Innego wymiaru nabiera poszukiwanie elementów kształcenia językowego w części pisemnej, pozbawionej, jak już wcześniej wspomniano, części testowej. Skutkuje to nieobecnością zagadnień czysto gramatycznych, związanych z tradycyjną nauką o języku. Świadomość językowa weryfikowana jest tu przy okazji tworzenia dłuższej wypowiedzi pisemnej i polega na skorzystaniu z umiejętności wypracowanych na jej podstawie. W związku z tym egzaminator sprawdza, prócz poprawności rzeczonej, kompozycję, styl i spójność tekstu, a także poprawność językową.

Prawdziwą intensyfikację zagadnień kształcenia językowego dostrzegamy w informatorze o egzaminie z języka regionalnego – kaszubskiego. Prawdą jest, że część ustna nie różni się niczym od wszystkich omówionych wyżej, a test badający rozumienie tekstu sprawdzać ma te same umiejętności, co matura pisemna z języków mniejszości narodowych, ale trójdzielny etap pisemny rozszerza spektrum zagadnień natury językowej, co wynika z obecności zadania polegającego na tłumaczeniu

[15] *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015,* cke.edu.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informatory/2015/Jezyk-polski.pdf, s. 13 [dostęp: 24.10.2016].

tekstu kaszubskiego na język polski. Ten specyficzny i wyjątkowy na tle innych egzaminów maturalnych element przekładowy ma sprawdzać takie umiejętności jak: „odczytywanie tekstu, rozumienie poszczególnych wyrazów, frazeologizmów, całościowe rozumienie tekstu, rozumienie struktur gramatycznych, rozumienie znaczenia elementów spajających, czynna znajomość leksyki”[16]. Tłumaczenie jest przy tym czynnością bardzo wysoką punktowaną – zdający może za nią otrzymać 20 z 63 punktów. Z pozostałych w puli punktów 13 przypada na test, a 30 na wypracowanie. Przewaga punktowa tłumaczenia tekstu nad częścią testową sprawdzającą jego rozumienie wydaje się być w pełni uzasadniona, bo jest to w pewnym sensie czynność wyższa, trudniejsza, proces bardziej skomplikowany, wymagający kompetencji wykraczających poza wielopoziomowe zrozumienie sensu i struktury. Jako potwierdzenie warto przywołać słowa Jerzego Pieńkosa: „Tłumaczenie jest dynamiczną konkretyzacją sensu, próbą porozumienia się ludzi, a nie mechanicznym zastępowaniem jednych wyrazów czy słów przez inne […]. Każdy język ma swoje bogactwo, oddaje własną wizję świata, posiada niepowtarzalne walory, nie tylko komunikacyjne, ale i estetyczne czy ekspresyjne. Totalna językowa unifikacja świata byłaby błędem. Dobre tłumaczenie pozwala ocalić i przekazać wiele tych wartości, przeszczepić je na grunt innych kultur. Przez różnicowanie i integrację – niejako na wyższym poziomie – za pośrednictwem przekładu następuje przenikanie różnych kultur, dokonują się wzajemne inspiracje kulturowe i językowe, korzystne dla obu stron, nie oznaczające utraty tożsamości narodowej. Tłumacze są przewodnikami i pośrednikami w poznawaniu kultur i języka różnych krajów”[17].

Poniższe zestawienie tabelaryczne zdaje się potwierdzać, że matura z języka regionalnego to egzamin wyjątkowy na tle innych, wespół z nim obserwowanych. W tabeli 5 ujęto wyniki analizy części testowej arkusza z maja 2016 roku (nieobecność języka łemkowskiego wynika, o czym wspominano, z konstrukcji matury z języka mniejszości etnicznej, pozbawionej części badającej rozumienie tekstu).

Wymienione w prawej kolumnie tabeli polecenia wymagają od ucznia posiadania umiejętności rozumienia tekstu oraz biegłości wykonywania na nim rozmaitych działań. Formuła wyliczonych zadań jest podobna, częściowo nawet schematyczna. Jeśli brać pod uwagę ich liczbę, to zauważamy, że w arkuszach do egzaminu maturalnego z języków mniejszości narodowych i języka regionalnego jest ona identyczna. Co do języka polskiego – zanotowano o jedno takie polecenie więcej. Przewaga ta ginie po zestawieniu arytmetycznej sumy zadań z ich proporcją w stosunku do poleceń dotyczących poziomu znaczeń. Wyjątek na tle 50% relacji stanowi arkusz dla języka ukraińskiego, w którym zadań związanych ze świadomością językową jest więcej niż pozostałych (64%).

Korzystając z klasyfikacji zadań testowych określonych w informatorach maturalnych można dokonać innego pogrupowania poleceń ujętych w tabeli 6.

---

[16] *Informator o egzaminie maturalnym z języka kaszubskiego od roku szkolnego 2014/2015*, cke.edu.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informatory/2015/Jezyk_kaszubski_jako_jezyk_regionalny.pdf, s. 18 [dostęp: 24.10.2016].

[17] J. Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki,* Kraków 2003, s. 13.

Tab. 5. Liczba i przykłady zadań w testowej części arkusza maturalnego

	Liczba poleceń w części testowej	Liczba zadań odnoszących się do poziomu znaczeń	Liczba i przykłady poleceń w zadaniach dotyczących poziomu struktury tekstu oraz sprawdzających poziom świadomości językowej
Język polski	12	6	1. Sformułowanie tezy. 2. Wypisanie składniowego środka stylistycznego, określenie jego funkcji. 3. Odszukanie wyznaczników spójności w tekście. 4. Streszczenie tekstu. 5. Wyszukanie, objaśnienie znaczenia i wskazanie funkcji zastosowanego w tekście związku frazeologicznego. 6. Wyszukanie argumentu.
Język białoruski	10	5	1. Sformułowanie tezy. 2. Określenie stylu tekstu wraz z podaniem funkcji tego stylu. 3. Określenie funkcji zastosowanych w tekście związków frazeologicznych. 4. Objaśnienie znaczenia związku wyrazowego. 5. Objaśnienie metafory.
Język litewski	10	5	1. Wypisanie dwóch środków służących perswazji. 2. Wskazanie dwóch językowych wyznaczników przemówienia (na analizie którego polegał test). 3. Objaśnienie dwóch słów z tekstu. 4. Objaśnienie sensu całego zdania. 5. Podanie synonimu do wyrazu zastosowanego w tekście.
Język ukraiński	11	7	1. Objaśnienie znaczenia wyrazu zastosowanego w tekście. 2. Określenie funkcji pytania retorycznego. 3. Utworzenie synonimów do dwóch wyrazów użytych w tekście. 4. Określenie funkcji całego tekstu. 5. Napisanie planu całego tekstu.
Język kaszubski	10	5	1. Objaśnienie znaczenia dwóch słów z tekstu. 2. Podanie kaszubskich synonimów czterech wyrazów zacytowanych z tekstu. 3. Wypisanie z tekstu czterech zdrobniałych słów i określenie, za pomocą jakich formantów zostały utworzone. 4. Sformułowanie argumentu. 5. Wskazanie tezy spośród zaproponowanych.

W części testowej analizowanych arkuszy maturalnych największa liczba poleceń ma za zadanie sprawdzić poziom świadomości językowej (w sumie 15), głównie z zakresu słownictwa, frazeologii i stylistyki, w mniejszym zaś stopniu ze składni (zadań z fleksji nie odnotowano w żadnym z arkuszy). Na drugim co do ilości miejscu znalazły się polecenia z zakresu struktury tekstu – 6 przykładów. Najsłabiej reprezentowane są transformacyjne zadania wymagające od ucznia konkretnych działań na tekście.

Łatwo zauważyć, że w tegorocznej sesji egzaminu maturalnego z języka kaszubskiego zagadnień stricte językowych nie było wcale więcej niż na maturze z języka polskiego i języków mniejszości narodowych, ale wymagały one od ucznia bardziej wnikliwej i czasochłonnej pracy nad tekstem. Przykładowo: abiturient sprawdzający znajomość języka regionalnego musiał podać synonimy czterech wyrazów, pozostali od jednego do dwóch – przy czym żaden z nich nie musiał się wykazać biegłością z zakresu słowotwórstwa, a uczeń zdający egzamin z kaszubskiego miał wykazać się wiedzą na temat formantów. Można by te ewidentne rozbieżności tłumaczyć faktem, że w przeciwieństwie do pozostałych, matura z języka kaszubskiego to egzamin nieobowiązkowy, dla prawdziwych fascynatów kultury regionu. Nie da się natomiast pominąć faktu, że inny egzamin ponadprogramowy, z języka łemkowskiego, jest trudnej, testowej części arkusza pozbawiony zupełnie. Ciężko tu wysunąć pewny wniosek dotyczący takiego stanu rzeczy. Widoczne jest jedno – twórcy matury z języka kaszubskiego wymagają od uczniów wiedzy gruntownej, zarówno o języku, jak i kulturze lokalnej. Jest to działanie zbieżne z głośnymi postulatami niektórych organizacji i stowarzyszeń walczących o zachowanie tożsamości Kaszubów[18]. Ich starania o uznanie autonomii narodowej dające się całkiem do niedawna obserwować w mediach dają poczucie realizacji zintegrowanych i skutecznych działań, których celem jest zachowanie kulturowego dziedzictwa. Na tym tle aktywność mniejszości łemkowskiej nie jest tak nasilona – wynika to na pewno z faktu, że społeczność ta jest bardzo zróżnicowana, a poczucie tożsamości jej członków złożone – część Łemków czuje się jednocześnie Polakami, inni Ukraińcami, kolejni Rusinami[19]. W związku z tym organizacje łemkowskie nie prowadzą jednolitej koncepcyjnie działalności ukierunkowanej na kształtowanie etnicznej przynależności jej członków[20].

Jedno jest pewne – sama obecność na egzaminie maturalnym, mimo nieobowiązkowej formuły, języka łemkowskiego i kaszubskiego jest niewątpliwym przejawem troski i dbałości o zachowanie dziedzictwa kulturowego regionów. Warto nadmienić, że oprócz wspomnianych wyżej organizacji działa w Polsce wiele mniejszych instytucji o charakterze oświatowym i społeczno-kulturalnym[21], a od lat kilkunastu można

[18] Mowa tu o m.in. o Stowarzyszeniu Osób Narodowości Kaszubskiej, które w 2013 roku wystosowało list otwarty do ówczesnego prezydenta Bronisława Komorowskiego o uznanie odrębności narodowej Kaszubów. Należy tu zaznaczyć, że pomysłu tego nie poparła inna duża organizacja – Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Zob. tvn24.pl/pomorze,42/kaszubi-narodem-prosza-prezydenta-o-wsparcie,337527.html [dostęp: 24.10.2016]. Por. A. Kożyczkowska, K. Kossak-Główczewski, *Edukacja języka i kultury kaszubskiej na ternie Kaszub. Wybrane aspekty*, [w:] *Szkoły dla mniejszości…*, s. 196–198.

[19] Zob. E. Michna, *Tożsamość Łemków u progu XXI wieku. Ciągłość i zmiana,* „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny" 2011, t. 4, s. 189–208.

[20] Przykładowo: Stowarzyszenie Łemków to organizacja o wyraźnym nastawieniu narodowo – łemkowskim, rusińskim, zaś Zjednoczenie Łemków podkreśla swoją przynależność ukraińską. Na podstawie: M. Barwiński, *Ukraińskie i łemkowskie struktury organizacyjne w Polsce w latach 1956–2012,* „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica" 12, 2012, s. 111–144.

[21] Organizacje kaszubskie: Instytut Kaszubski, Kaszubski Instytut Rozwoju, Kaszubski Uniwersytet Ludowy. Organizacje Łemkowskie: Stowarzyszenie „Ruska Bursa", Łemkowski

Tab. 6. Typy i przykłady zadań w części testowej arkusza maturalnego

Typ zadań	Rodzaj zadań	Przykłady zadań z poszczególnych arkuszy maturalnych				
		Język polski	Język białoruski	Język litewski	Język ukraiński	Język kaszubski
Zadania testowe sprawdzające rozumienie tekstu na poziomie struktury	Rozumienie funkcji środków językowych		Objaśnienie metafory.		Określenie funkcji pytania retorycznego.	
	Badanie struktury tekstu	Odszukanie wyznaczników spójności w tekście.				
	Określanie tezy tekstu i wskazywanie argumentu	Sformułowanie tezy.	Sformułowanie tezy.			Sformułowanie argumentu. Wskazanie tezy spośród zaproponowanych.
Zadania testowe sprawdzające umiejętność wykonywania działań na tekście	Streszczenie	Streszczenie tekstu.				
	Tworzenie planu tekstu				Napisanie planu całego tekstu.	

Zadania testowe sprawdzające świadomość językową dotyczące:	słownictwa			Objaśnienie dwóch słów z tekstu. Podanie synonimu do wyrazu zastosowanego w tekście.	Objaśnienie znaczenia wyrazu zastosowanego w tekście. Utworzenie synonimów do dwóch wyrazów użytych w tekście.	Objaśnienie znaczenia dwóch słów z tekstu. Podanie kaszubskich synonimów czterech wyrazów zacytowanych z tekstu.
	słowotwórstwa					Wypisanie z tekstu czterech zdrobniałych słów i określenie, za pomocą jakich formantów zostały utworzone.
	składni			Objaśnienie sensu całego zdania.		
	zagadnień stylistycznych	Wypisanie składniowego środka stylistycznego, określenie jego funkcji.	Określenie stylu tekstu wraz z podaniem funkcji tego stylu.			
	funkcji tekstu			Wypisanie dwóch środków służących perswazji.	Określenie funkcji całego tekstu.	
	cech gatunkowych tekstu			Wskazanie dwóch językowych wyznaczników przemówienia.		
	Innych umiejętności wskazanych w podstawie programowej dla II, III i IV etapu kształcenia	Wyszukanie, objaśnienie znaczenia i wskazanie funkcji zastosowanego w tekście związku frazeologicznego.	Określenie funkcji zastosowanych w tekście związków frazeologicznych. Objaśnienie znaczenia związku wyrazowego.			

studiować etnolingwistykę kaszubską (Uniwersytet Gdański) czy filologię rosyjską z językiem rusińsko-łemkowskim (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Daje to obraz pewnej tendencji ukoronowanej opracowaniem w roku 2013 rezolucji przez działającą przy Parlamencie Europejskim Komisję Kultury i Edukacji. Wzywa ona m.in. „Komisję Europejską, rządy państw członkowskich i władze regionalne do zainicjowania programów, które będą służyć tolerancji wobec wspólnot językowych lub etnicznych zagrożonych wymarciem, promować poszanowanie ich wartości kulturalnych i językowych oraz zwiększać uznanie społeczne dla nich”[22]. Realizację tych założeń w Polsce widać bardzo wyraźnie, obecność na egzaminie maturalnym języka kaszubskiego i łemkowskiego jest tego dobitnym przykładem.

Podsumowując całość wywodu, należy stwierdzić, że obecna formuła matury podkreśla edukacyjne znaczenie kształcenia językowego. Troska o ten komponent oświatowy jest widoczna nie tylko na poziomie weryfikacji umiejętności polonistycznych – określanie poziomu świadomości językowej to równie ważny element w edukacji mniejszości narodowych i etnicznej w Polsce. Analiza podstawy programowej, informatorów, a także arkuszy maturalnych pozwala zauważyć, że nadrzędnym celem szkoły jest dzisiaj doskonalenie językowej i komunikacyjnej kompetencji ucznia. Sprawne posługiwanie się językiem ojczystym to niezbędny warunek wykształcenia ogólnego dający też świadectwo kulturowej tożsamości. Matura może być również odpowiedzią na potrzebę poszukiwania tożsamości regionalnej – sprzyjać i inspirować do pogłębiania wiedzy o języku i kulturze środowiska lokalnego. Szkolnictwo mniejszości narodowej do bardzo ważny aspekt edukacyjny nie tylko dla nich, ale również w perspektywie polityki oświatowej całego państwa, czego uzasadnieniem można uczynić słowa Tadeusza Lewowickiego: „Wielokulturowość jest zjawiskiem powszechnym, spotykanym w różnych sytuacjach, niemal na każdym kroku. Zróżnicowanie ludzi i tworzonych przez nich kultur jest bogactwem i szansą na rozwój społeczeństw i jednostek. […] Wielość społeczności narodowych i etnicznych wciąż stanowi o wspólnym bogactwie kultury. Jednym z ważnych warunków trwania i żywotności kultur była i jest oświata, a szczególną rolę odgrywa szkolnictwo pielęgnujące języki, tradycje, kultury poszczególnych społeczności […]”[23].

Zespół Pieśni i Tańca „Kyczera, Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej, Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej „Rutenika”, Stowarzyszenie Młodzieży Łemkowskiej „Czuha”.

[22] *Sprawozdanie w sprawie języków europejskich zagrożonych wymarciem oraz różnorodności językowej w Unii Europejskiej* to wynik prac Komisji Kultury i Edukacji podjętych w odpowiedzi na rezolucję Parlamentu Europejskiego z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie języków regionalnych i rzadziej używanych języków europejskich, uwzględniający przy tym efekt badań Komisji Europejskiej pn. EUROMOSAIC, które pokazały, że niektóre języki europejskie zanikają. Na podstawie: europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0239+0+DOC+XML+V0//PL [dostęp: 24.10.2016].

[23] T. Lewowicki, *O przybliżenie spraw szkolnictwa dla mniejszości narodowych i etnicznych – perspektywa edukacji międzykulturowej*, [w:] *Szkoły dla mniejszości…*, s. 11.

Bibliografia

Barwiński M., *Ukraińskie i łemkowskie struktury organizacyjne w Polsce w latach 1956–2012*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica" 12, 2012, s. 111–144.

Michna E., *Tożsamość Łemków u progu XXI wieku. Ciągłość i zmiana,* „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny" 2011, t. 4, s. 189–208.

Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji, red. E. Michalik, H. Chałupczak, Lublin 2006.

Pieńkos J., *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki,* Kraków 2003.

Szkoły dla mniejszości narodowych i społeczności kaszubskiej w Polsce – stan, problemy i perspektywy, red. T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, A. Szczurek-Boruta, Warszawa–Cieszyn–Białystok 2013.

Verification of language competences on the matriculation exam in Polish, regional language, languages of national minorities and ethnic minority – a comparative analysis

Abstract

The essence of the article is a comparative analysis of the formula of language education at the matriculation examination in the Polish language, regional language, languages of national minorities and ethnic minorities. Compiled for this purpose have been different education records, including: the base software, information Matura Central Examination Commission and sheets underpinning Baccalaureate mother tongue, as well as others which are within the sphere of the family of languages and dialects Slavic: Belarusian, Lithuanian, Ukrainian and Lemko and Kashubian. Results of the analysis showed that the overall goal of school today is to improve linguistic and communicative competence of the student, and the matriculation examination may be besides a response to the need to seek regional identity.

Key words: national minorities, ethnic minorities, regional language, language learning, matriculation examination

Katarzyna Grudzińska – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa. Dyplomowany nauczyciel języka polskiego, dydaktyk. Autorka artykułów metodycznych i recenzji podręczników szkolnych.